GARANTAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 342.7-056.36:316.647.82(478) https://doi.org/10.5281/zenodo.7889537

Rodica NICHITA[1]
Liliana RÎHLEA[2]

„Nu există persoane cu dizabilități. Există societăți care creează bariere și dificultăți pentru persoane cu diferite necesități. Dizabilitatea se conține în însăși societatea, ci nu în condiția fizică a fiecărui individ”.
(Simon Brisenden, 1986)

ABSTRACT. *Disability is seen as a person with physical, mental or intellectual impairments, which, in combination with other obstacles, can prevent their effective participation in social life. This article analyzes guaranteeing the rights and freedoms of persons with disabilities in the Republic of Moldova. I set out to analyze the state institutions that deal with disabled people, the equality and non-discrimination of disabled people, the determination of disability and the sources of income of these people.*

Keywords: *disability, rights, deficiency, equality and non-discrimination, legislation.*

Persoanele cu dizabilităţi reprezintă o categorie de persoane dezavantajate, comparativ cu alte categorii de populaţie.

Persoană cu dizabilităţi reprezintă persoana cu deficienţe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale, deficienţe care, în interacţiune cu diverse bariere/obstacole, pot îngrădi participarea ei deplină şi eficientă la viaţa societăţii în condiţii de egalitate cu celelalte persoane.

Convenţia privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilităţi, adoptată de Adunarea Generală a ONU pe 13 decembrie 2006 este primul instrument internațional obligatoriu din punct de vedere juridic în domeniul drepturilor omului care abordează în mod specific dizabilitatea populației. Aceasta oferă un nivel de protecţie fără precedent şi stabileşte standarde universale minime de acţiune, măsuri concrete care ar asigura incluziunea persoanelor cu dizabilităţi în toate domeniile de activitate; stabileşte două mecanisme de implementare:

- Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilităţi, în vederea monitorizării implementării Convenţiei;

[1] Rodica NICHITA, doctor în drept, e-mail: r.nichita2012@yandex.com , ORCID: 0000-0002-0623-5578, Universitatea de Stat din Moldova

[2] Liliana RÎHLEA, studentă anul II, Facultatea Drept, Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: rihlea_liliana@mail.ru

- Conferinţa Statelor-Membre pentru discutarea problemelor privind aplicarea Convenţiei în practică.

Convenția prevede crearea unor structuri naţionale independente responsabile pentru implementare şi monitorizare etc.

Republica Moldova a semnat Convenţia privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilităţi la 30 martie 2007 şi a ratificat-o prin Legea nr. 166 din 09.07.2010.

Protecţia persoanelor cu dizabilităţi în Republica Moldova este reglementată de Constituţia Republicii Moldova. Constituţia Republicii Moldova prin articolul 51 garantează expres protecţia persoanelor cu dizabilităţi, care *„beneficiază de o protecţie specială din partea întregii societăţi. Statul asigură pentru ele condiţii normale de tratament, readaptare, învăţământ, instruire şi integrare social”*; prin articolul 47 stipulează că *„statul este obligat să ia măsuri pentru ca oricare om să aibă un nivel de trai decent care să-i asigure sănătate şi bunăstare lui şi familiei lui, cuprinzînd hrana, îmbrăcămintea, locuinţa, îngrijirea medicală, precum şi serviciile sociale. Cetăţenii au dreptul la asigurare în caz de invaliditate ... în urma unor împrejurări independente de voinţa lor”*.

Protecţia drepturilor persoanelor cu dizabilităţi este prevăzută de un număr impunător de legi şi acte normative, care prevăd respectarea drepturilor omului, stabilesc şi dezvoltă sistemul de protecţie socială, garantează şi asigură protecţia persoanelor aflate în dificultate, printer acestea se numără:

- Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilităţi, nr. 60 din 30.03.2012;
- Legea privind protecţia socială a cetăţenilor care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl, nr. 909-XII din 30.01.1992;
- Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat, nr. 156-XIV din 14.10.1998;
- Legea cu privire la ajutorul social, nr. 133- XVI din 13.06.08;
- Hotărîrea Guvernului nr. 1268 din 21.11. 2007 cu privire la compensarea cheltuielilor de deservire cu transport a persoanelor cu dizabilităţi ale aparatului locomotor;
- Hotărîrea Guvernului nr. 65 din 23.01.2013 cu privire la determinarea dizabilităţii şi capacităţii de muncă;
- Hotărîrea Guvernului nr. 1167 din 16.10.2008 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire şi plată a ajutorului social, ș.a.

Din cadrul instituţional al protecţiei sociale a persoanelor cu dizabilităţi fac parte instituţii de nivel central, teritorial şi local.

1. La nivel central activează: Consiliul naţional pentru drepturile persoanelor cu dizabilităţi, Ministerul Muncii, Protecţiei Sociale şi Familiei (MMPSF), Casa Naţională de Asigurări Sociale (CNAS), Consiliul Naţional pentru Determinarea Dizabilităţii şi Capacităţii de Muncă.

2. La nivel teritorial activează: direcţiile raionale/municipale de asistenţă socială şi protecţie a familiei; casele teritoriale de asigurări sociale; consiliile teritoriale pentru determinarea dizabilității și capacității de muncă, care realizează politica de asistenţă și asigurare socială și asigură aplicarea legislaţiei la nivel teritorial.

3. La nivel local activează: primăriile locale; organizaţiile nonguvernamentale. Acţiunile de asistenţă socială se realizează de asistenţii sociali şi lucrătorii sociali.

Persoanele cu dizabilități, deși sunt declarate egale în drepturi și libertăți, atât în legislația internă cât și internațională, foarte des sunt întâlnite cazuri de discriminare în relațiile de muncă, în procesul educațional și în societate per ansamblu. În Republica Moldova populația nu percepe această categorie de persoane ca fiind una egală și, mai ales, în cadrul relațiilor de muncă, angajatorii sunt sceptici în ceea ce privește angajarea persoanelor cu dizabilități din varii motive.

În conformitate cu Legea privind asigurarea egalității nr. 121 din 25.05.2012, articolul 2 *,,prin discriminare se înțelege orice deosebire, excludere, restricţie ori preferinţă în drepturi şi libertăţi ale persoanei sau a unui grup de persoane, precum şi susţinerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate de prezenta lege sau pe criterii presupuse".*

Potrivit Legeii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nr. 60 din 30.03.2012, articolul 8 facem referire la egalitatea şi nondiscriminarea persoanelor cu dizabilităţi: *,,Persoanele cu dizabilităţi au dreptul să fie recunoscute, oriunde s-ar afla, ca persoane cu drepturi egale în faţa legii, beneficiază de capacitate juridică în egală măsură cu celelalte persoane în toate aspectele vieţii, iar după caz, şi de măsuri de protecţie şi asistenţă juridică în exercitarea capacităţii juridice, prevăzute de legislaţia în vigoare, au dreptul inalienabil la respectarea demnităţii umane indiferent de dizabilitate sau altă stare de sănătate, indiferent de rasă, naţionalitate, originea etnică, limbă, religie, sex, orientarea sexuală, opinie, apartenenţa politică, avere, originea socială sau orice alt motiv, se bucură de toate drepturile civile, politice, sociale, economice şi culturale, precum şi de libertăţile fundamentale consfinţite prin Constituţia Republicii Moldova, prin Convenţia ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilităţi. Persoanele cu dizabilităţi, pe lîngă drepturi egale cu ale celorlalte persoane, au obligaţii şi responsabilităţi egale, prevăzute de legislaţia Republicii Moldova".*

Dizabilitatea persoanei este determinată de Consiliul Naţional pentru Determinarea Dizabilităţii şi Capacităţii de Muncă ținînd cont de actorii medicali, psihopedagogici, habituali, profesionali, precum și de alţi factori sociali.

Drept criterii de bază pentru determinarea dizabilităţii servesc capacitatea:

- de a studia şi de a se instrui;
- intelectuală şi comportamentul;
- de autoservire şi de autoîngrijire;

- de comunicare (vederea, auzul, vorbirea) şi de adaptare situaţională;
- locomotorie şi dexteritatea;
- de muncă păstrată şi capacitatea vitală a organismului;
- de participare la viaţa socială şi profesională – determinată de deficienţe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale de lungă durată.

În funcţie de gravitatea deficienţelor funcţionale individuale provocate de afecţiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate şi restricţii de participare exprimate în raport cu păstrarea capacităţii de muncă dizabilitatea este considerată:

- severă - capacitatea de muncă este păstrată de 0-20%;
- accentuată- capacitatea de muncă este păstrată de 25-40%;
- medie - capacitatea de muncă este păstrată de 45-60%.

Protecţia şi promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilităţi au la bază principiul egalității de tratament în ceea ce priveşte încadrarea în muncă şi ocuparea forţei de muncă.

Conform prevederilor Codului Muncii al Republicii Moldova, persoanele cu dizabilităţi au dreptul de a munci şi de a acumula venituri la fel ca şi ceilalţi cetăţeni. Unul din drepturile fundamentale ale persoanelor este dreptul la muncă, care pentru marea majoritate a populației reprezintă principala sursă de venit. Articolul 43 alin. (1) al Constituției Republicii Moldova prevede că „*orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiţii echitabile şi satisfăcătoare de muncă, precum şi la protecţia împotriva şomajului*” .

În legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nr. 60 din 30.03.2012, este prezent un capitol prinvind incluziunea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilitați. Acest capitol este compus din 8 articole care cuprind dreptul la muncă și plasarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități, munca la domiciliu, întreprinderile specializate, bligaţiile angajatorilor privind plasarea în cîmpul muncii a persoanelor care şi-au pierdut capacitatea de muncă, durata timpului de muncă şi normele de producţie, concediile, orientarea, formarea şi reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilităţi.

Persoanele cu dizabilități au dreptul la standarde de viață și de proteciție socială adecvate și îmbunătățirea continua a condițiilor de trai. Pentru acest scop, legislația prevede accesul persoanelor cu dizabilități la:

- prestații de asigurări sociale (pensii, alocații sociale, suport financiar de stat, îndemnizații);
- prestații de asistență socială (ajutor social, compensații/ajutor pentru perioada rece a anului, compensație pentru transport ș.a.);
- servicii sociale (îngrijire socială la domiciliu, asistență personală, ș.a.);
- locuință social;
- facilități la prestarea serviciilor publice (scutiri fiscale, scutiri/reduceri la achitarea taxei de stat).

În baza legii nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii, articolul 19 face referire la condiţiile de stabilire a pensiei de dizabilitate *„Are dreptul la pensie de dizabilitate persoana asigurată căreia, în urma expertizării de către Consiliul Naţional pentru Determinarea Dizabilităţii şi Capacităţii de Muncă sau structurile sale teritoriale, i s-a stabilit dizabilitate din cauza:*

a) unei afecţiuni generale;

b) unui accident de muncă;

c) unei boli profesionale”.

În baza legii nr. 499 din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, articolul 2 alin. (1) stabilim cine beneficiază de alocații din partea statului *„De dreptul la alocaţie beneficiază categoriile de persoane specificate la art. 3 lit. a)–e), care nu îndeplinesc condiţiile pentru obţinerea dreptului la pensie de asigurări sociale de stat, din rîndul cetăţenilor Republicii Moldova, precum şi al cetăţenilor străini cu domiciliul legal pe teritoriul Republicii Moldova, în condiţiile prevăzute de legislaţia în vigoare”.* În cazul alocațiilor prestate categuriilor de persoane cu dizabilități sunt specificate în articolul 3 lit. a)-c):

a) persoanele cu dizabilităţi severe, accentuate şi medii;

b) persoanele cu dizabilităţi severe, accentuate şi medii din copilărie;

c) copiii cu dizabilităţi severe, accentuate şi medii în vîrstă de pînă la 18 ani.

Persoanele cu dizabilități au dreptul la serviciile sociale, conform Nomenclatorului serviciilor sociale, aprobat prin Ordinul MMPSF nr.53 din 15 decembrie 2011. Cele mai răspândite servicii sociale pentru persoane cu dizabiliti sânt:

- Serviciul de îngrijire socială la domiciliu – pentru persoanele cu dizabilităţi lipsite de suport din partea copiilor, rudelor, care au nevoie de un suport în îngrijirea locuinței și a gospodăriei, prepararea hranei, procurare produselor alimentare etc.
- Asistența Personală – pentru persoanele cu dizabilităţi severe care necesită îngrijire, însoțire și supraveghere permanentă din partea unei alte persoane în procesul integrării lor în societate, în toate domeniile vieții.

Biroul Național de Statistică este responsabil și prezintă informația la capitolul statistică, inclusiv informația privind situaţia persoanelor cu dizabilităţi în Republica Moldova. La 1 ianuarie 2022, conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilităţi în Republica Moldova a constituit 168,0 mii persoane, inclusiv 10,6 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. Persoanele cu dizabilităţi au reprezentat 6,5% din populaţia totală a ţării, iar copiii cu dizabilităţi au constituit 1,9% din numărul total al copiilor din Republica Moldova.

Prin Hotărîrea Guvernului nr. 723/2017, a fost aprobat Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022 și Planul

de acțiuni privind implementarea acestuia. Programul prevede o abordare intersectorială în incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități și asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale acestora în egală măsură cu ceilalți cetățeni în toate domeniile vieții sociale. Scopul programului este abordarea direcțiilor strategice de acțiune la nivel național în vederea asigurării drepturilor persoanelor cu dizabilități și participării lor efective și depline în societate.

Totodată au fost incluși și parteneri externi în procesul de incluziune social a persoanelor cu dizabilități. Ca rezultat al implicării partenerilor de dezvoltare/ donatorilor externi, Republica Moldova a înregistrat progrese semnificative în domenii precum: reforma instituției responsabile de determinarea dizabilității, dezinstituționalizare, creare de servicii comunitare, dezvoltare de competențe a personalului din diferite tipuri de servicii, elaborare și aplicare de metodologii și instrumente noi privind evaluarea necesităților și acordarea asistenței beneficiarilor de diferite servicii, noi tehnologii informaționale etc. Reprezentanții autorităților publice, experţii și reprezentanții societății civile din Republica Moldova asigură reprezentarea şi participarea activă la diferite evenimente, atât la nivel național cât și internațional, conexe protecţiei şi promovării drepturilor persoanelor cu dizabilităţi, inclusiv în cadrul dezbaterilor interactive, conferințe, vizite de studiu, ș.a.

În concluzie garantarea drepturilor și libertăților persoanelor cu dizabilităţi au la bază următoarele principii: respectarea drepturilor şi a libertăţilor fundamentale ale omului; egalitatea de şanse; nediscriminarea; solidaritatea socială; libertatea opţiunii şi controlul sau decizia asupra propriei vieţi, asupra serviciilor şi formelor de suport de care beneficiază; respectarea demnităţii inalienabile, a autonomiei individuale, a libertăţii de a face propriile alegeri şi a independenţei persoanei; acceptarea persoanelor cu dizabilităţi ca parte a diversităţii umane şi a umanităţii; participarea şi integrarea deplină şi efectivă în societate; egalitatea în drepturi a femeilor şi bărbaţilor; respectarea capacităţilor de dezvoltare ale copiilor cu dizabilităţi şi a dreptului acestora de a-şi păstra propria identitate.

Referințe bibliografice:

1. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, din 13 decembrie 2006.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.78.
3. Legea nr. 60 privind incluziunea persoanelor cu dizabilități, din 30.03.2012. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 155-159.
4. Legea nr. 121 cu privire la asigurarea egalității, din 25.05.2012. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103.
5. Legea nr. 156 privind sistemul politic de pensii, din 14.10.1998. Monito-

rul Oficial al Republicii Moldova nr. 111-113.
6. Codul muncii al Republicii Moldova din 28.03.2003. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 150-162.
7. Legea nr. 499 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, din 14.07.1999. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 106-108.
8. Biroul național de statistică al Republicii Moldova.